

Historický vývoj výuky mateřského jazyka u žáků se zrakovým postižením

Klára Eliášková předložila k obhajobě syntetickou studii, která poprvé v historii postihla komplexně stav a vývoj vyučování mateřskému jazyku na školách pro mládež se zrakovým postižením (dále ZP) na pozadí vývoje českého, resp. československého školství a tak komplementárně doplnila didaktiku češtiny. Vcelku poskytla dobrý základ pro další, důkladnější poznávání jednotlivých aspektů a stránek výuky ve školách pro zdravotně postižené.

Disertace postihla komplexně vývoj od nejnižšího stupně školy, i když téma autorka při formulování cíle poněkud zúžila, a to na výuku středoškolskou od r. 1945. Pravda, té věnovala největší pozornost, právem se věnovala nejvíce vyučování na učňovských školách, neboť v nich bylo dříve spatřováno jádro vzdělávání pro postiženou mládež. Sledovala výuku na odborných školách i na gymnáziích, samozřejmě tak, jak se v pozdějším vývoji tyto školy otevíraly. Předložená práce se daného tématu držela a stanovený cíl splnila, ba překročila (viz soustavný výklad o vývoji celého středoškolského vzdělávání).

Klára Eliášková prostudovala základní odbornou literaturu obou východiskových disciplín, oborové didaktiky češtiny a speciální pedagogiky. Projevila se jako pravá žákyně své školitelky doc. Marty Šmejkalové, naší přední odbornice na vývoj didaktiky češtiny a zkušené archivní badatelky. Autorka se seznámila s archivními dokumenty ministerstva školství, týkajícími se škol pro žáky se ZP, s učebními plány a s učebními osnovami příslušných škol, s jejich dokumentací i s vybranými učebnicemi mateřského jazyka.

Hlavní těžiště výzkumné práce spočívalo v historickém výzkumu, zejména v obsahové analýze primárních a sekundárních pramenů a jejich následné komparaci. Prováděla důkladnou analýzu všech zdrojů, svá tvrzení podkládala rozbory vyučovacích hodin, rozhovory s učiteli i s absolventy škol, ukázkami žákovských prací, mnohdy překvapivě vysoké úrovně. Mimo jiné tím dokládala velké zaujetí učitelů pro práci s žáky se zdravotním postižením, učitelů, kteří práci s těmito žáky chápou jako své poslání.

Po zformování výzkumného úkolu využívala přiměřeně různých metod, ovšem s vědomím limitů svého výzkumu. Navázala na studie lingvodidaktiků i speciálních didaktiků s orientací na jejich využití v didaktice a výuce češtiny pro žáky se ZP. Představila významné badatele, učitele a autory učebnic češtiny pro ZP (např. Eduarda Čecha).

Se zdroji zacházela uvážlivě, soustavně pracovala s termíny-pojmy, jež předtím vymezila. Citované názory autorů i ve výuce zaváděné změny komentovala, uváděla vlastní názory, podpořené logickými úvahami s náležitou argumentací, a svou učitelskou praxí.

Disertační práce má promyšlenou stavbu. Po zformulování cíle výzkumu a výzkumné otázky seznámila čtenáře s používanými metodami. Potom soustavně sledovala vývoj institucionálního vzdělávání žáků se ZP od jeho počátku po dvě století, od r. 1807 až do r. 1989, i s jeho zvraty ve vývoji, samozřejmě majíc na mysli v přední řadě výuku mateřštině, a to i ve srovnání s její výukou na běžných školách.

Nebudu popisovat strukturu práce, ta je patrna už z předchozích řádků. Z jednotlivých kapitol bych vyzdvihla např. pozornost věnovanou církevním školám, vzájemným vztahům češtiny a slovenštiny ve školách pro ZP nebo výuce latiny.

Každá kapitola je uzavřena shrnutím, práce jako celek zobecňujícím závěrem. Bohatý seznam odborné literatury a pramenů svědčí o autorčině důkladnosti.

Disertace má všechny náležitosti požadované od prací tohoto typu. Je napsána kultivovaným odborným stylem, téměř bez jazykových nedostatků. Předloženou monografií Klára Eliášková vytvořila pevné základy zdokonalování systému středoškolského vzdělávání žáků se ZP a vyučování češtině na školách pro tyto žáky.

Celkovou dobrou úroveň disertace by ještě mohly zdokonalit některé drobné úpravy a odstranění dílčích nedostatků:

Pro nezasvěcené čtenáře může působit problém orientace v zachycených změnách ve vzdělávacím systému a v příslušném označování druhů a stupňů škol (viz jedenáctiletka, gymnázium, SVVŠ, gymnázium).

Přeřadit je třeba skloňování cizích jmen, je začleněno pod pravopisnými jevy (s. 117).

Není zřejmé, zda všechny termíny jsou užity z vůle autorky, nebo zda je přejímá bez komentáře z posuzované dokumentace, viz přechodníkové vazby, vhodnější je označení konstrukce, nejde o slovesnou vazbu.

Navrhuji odstranit nevyhovující označení slohový výcvik, pokud nejde o citaci z dobové dokumentace, protože navozuje představu mechanického drilu, o nějž by rozhodně ve vyučování slohu nemělo jít. Obdobně jde o nedostatky slohové, event. stylizační, nikoli o chyby stylistické.

Jistý rozpor je u charakteristiky, ukázka se týká osobního názoru žákyně, u básně Pražský chodec (s. 123) postrádám vedle analogie asociaci.

Zápisy grafů syntaktické závislosti nejsou ve školách převzaty přímo od V. Šmilauera, on je ostatně přejal od J. Gebauera, šlo o postupně upravované

grafy a schémata, naposledy podle Didaktiky češtiny a Češtiny a jejího vyučování (Čechová – Styblík, s. 159 až 162).

Místy je narušena koherence textu (s. 121): od gymnázia náhlý návrat k 1. stupni, vadí i nezáměrné změny mezi gramatickými osobami a čísly (s. 126).

Několik údajů chybí v datacích dokumentů, omylem je uvedena jako hlavní autorka učebnice Marie Čechová, byl jím oficiálně Antonín Tejnor. Mimochodem chybí následující (zdařilejší) učebnice, která na ni navazovala.

Bylo by vhodné vypustit některé nadbytečné výrazy, často opakované: *v rámci, na poli, nicméně, ...*sjednotit psaní -s a -z ve slovech typu *kurs, impuls, diskurs* a různé psaní složenin téhož typu (psaní zvlášť, s tiré a dohromady).

Další drobné připomínky nebudu vypisovat, autorce poskytnu poznámky, jež bude moci využít při úpravě rukopisu pro tisk, protože zdařilý spis Mgr. Kláry Eliáškové doporučuji publikovat.

Z celého mého posudku je zřejmé, že pokládám disertační práci Mgr. Eliáškové za úspěšnou a doporučuji ji k obhajobě a po jejím úspěšném průběhu navrhuji udělit autorce titul PhD.

V Praze 12. července 2020

Prof. PhDr. Marie Čechová, DrSc.